

11. MUZEA A GALERIE

Muzeum je dle současné definice Mezinárodní rady muzeí nezisková, veřejnosti otevřená instituce, která získává, uchovává, zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné i nehmotné dědictví člověka a jeho prostředí za účelem studia, výchovy a potěšení. Tímto dědictvím lze rozumět široké spektrum materiálu, pozůstatků a artefaktů, od sbírek rostlin a živočichů, geologických a archeologických souborů, přes etnografický a umělecký materiál, náčiní, stroje a jiné výtvary, až po zvukové a audiovizuální záznamy. Na rozdíl od archivů a knihoven, které se primárně koncentrují na sběr a uchovávání věcí, jež v zásadě nesou zprostředkovanou informaci o určitém jevu či události (například memoáry popisující momenty první světové války), jsou muzea vyhrazena v první řadě předmětům autentickým, majícím charakter přímého svědectví onoho jevu nebo události (zbraň z doby první světové války se přímo „účastnila“ bojů). Jinými slovy: jsou-li archivy a knihovny plné rozumově abstraktních „mentefaktů“ (děl lidské mysli), mají muzea zájem hlavně o smyslově konkrétní artefakty, naturfakty a ekofakty. Muzealizována může být do jisté míry zaniklá kultura, třeba formou archeoparku, ale také kultura stále živá, například prostřednictvím muzea v přírodě či tzv. „living history farms“.

Na počátku 80. let 20. století bylo na světě asi 35 000 muzeí, větší část z nich v Evropě: z hlediska celkového počtu již tradičně stojí na čelném místě Německo (odhadem 3 200 muzeí), Velká Británie (2 200), Itálie (1 800) a Francie (1 200). Změny způsobu života, růst volnočasových aktivit, rostoucí mobilita, emancipace mladších ročníků i politika (alespoň západních) států přispěly také k nárůstu návštěvnosti muzeí v 70. a 80. letech. To s sebou v kombinaci s konkurencí, jež muzeím vyrostla zejména v televizním průmyslu, přineslo jisté progresivní trendy v muzejnictví, například nové požadavky na řízení a práci těchto institucí. Minulé století bylo ostatně v oblasti shromažďování, uchovávání a prezentování pozůstatků hmotné i nehmotné kultury svědkem řady změn: například rozšíření pojmu muzejní předmět o „artefakty“ orální tradice, tendencí k uchování předmětů „in situ“ (na místě původního výskytu), snah o konceptualizaci (zvýšený význam historického kontextu), muzealizace kulturních i komerčních institucí, rostoucího zájmu o komunitu a ekologickou politiku (ekomuzea, muzea sousedství), zvýšeného ohledu na

handicapované návštěvníky nebo rozmachu digitalizace (virtuální muzea). Vyvinula se dokonce samostatná disciplína věnující se dnes teoretickým i praktickým problémům tzv. muzealizace, jež se dotýká kromě jiného i muzeí – *muzeologie*.

Muzea v zahraničí

Náznaky systematické sbírkotvorné činnosti s primárně vzdělávací funkcí lze pozorovat již ve starověku, o čemž svědčí například řecké „tezaury“ nebo alexandrijský „mouseiόν“. Přes sbírky Karla Velikého či císaře Karla IV. bychom se dlouhým výčtem sběratelů a jejich cenností dostali až k významným raněnovověkým sbírkám římských papežů, Medicejských, francouzských králů, Habsburků či saských Wettinů. Jmenovat bychom jistě mohli již ve své době proslavené kunstkomory a kabinety kuriozit Ferdinanda II. Tyrolského v Ambrasu a Rudolfa II. Habsburského v Praze, nebo na svou dobu ojedinělý projekt jezuity Athanasia Kirchera v Římě (Museum Kircherianum, 1651). Koncem 16. a v 17. století se objevily první metodické rozvahy nad uspořádáním sbírek, a to v kontextu systematiky poznání světa jako „divadla“ (theatrum mundi), resp. jako vyjádření snah o encyklopedické uchopení veškerých lidských vědomostí a schopností (Samuel Quiccheberg, Olaf Worm /viz obr. na s. 163/, Jan Amos Komenský, Adam Olearius).

V roce 1683 vznikl v oxfordském *Ashmolean Museum*, které bylo utvořeno ze sbírek významné zahradnické rodiny Tradescantů a sloužilo primárně pro potřeby studentů, jeden z přímých předchůdců skutečných muzeí. Veřejnosti však byly zcela otevřeny teprve *British Museum* v Londýně roku 1753, francouzské královské sbírky v *Louvr* v roce 1773 a *císařská galerie* ve Vídni v roce 1781. Tyto momenty znamenaly počátky veřejného muzejnictví a na počátku 19. století vznikala podobná muzea prakticky ve všech evropských zemích i v Americe. Zvláštní roli při rozvoji nových typů muzeí, ale i při prezentaci národních uměleckých i průmyslových souborů sehrály světové výstavy, ta první v Londýně roku 1851, další pak například ve Vídni (1873) a Paříži (1885 a 1889). Obecně můžeme druhou polovinu 19. století považovat za období velkého rozmachu muzejní kultury a specializace muzejních institucí, včetně budování čistě muzejních komplexů, jakými byly kupříkladu Museumsinsel v Berlíně, Alte Pinakothek v Mnichově, Gemäldegalerie v Drážďanech či Naturhistorisches a Kunsthistorisches Museum ve Vídni. Vývoj do jisté míry vyvrcholil v roce 1946 založením ústřední muzejní, resp. muzeologické organizace *International Council of Museums* (ICOM) se sídlem v Paříži. Tento zájmový orgán pod správou UNESCO sdružuje dnes zhruba 20 000 muzeí

celého světa, má vlastní nadaci a na svých webových stránkách poskytuje kromě jiného i znění mezinárodního etického kodexu, jenž definuje muzeum a zásady zacházení s kulturním dědictvím.

NEMO (The Network of European Museum Organisations) – je síť sdružující národní muzejní organizace zemí Evropské unie a dalších zemí spojených s EU jinými dohodami. Jde o komunikační platformu podporující kooperaci mezi muzei a výměnu jejich zkušeností při ochraně evropského kulturního dědictví. NEMO, zastupující také muzejní organizace na půdě EU, má v současnosti 32 členů, a to včetně ČR, již reprezentuje Asociace muzeí a galerií (viz níže).

Jako příklady nejvýznamnějších členů Mezinárodní muzejní rady jsou na stránkách ICOM uvedeny Metropolitan Museum of Art v New Yorku, Palácové museum v Pekingu a Musée du Louvre v Paříži. Z vynikajících evropských muzejních institucí bychom mohli jmenovat Kunsthistorisches Museum ve Vídni, kde se nacházejí mj. sbírky z rudolfinských kabinetů, ambraská sbírka zbraní a zbroje Ferdinanda II. Tyrolského nebo antické sbírky. Dále jsou to vídeňské galerie Albertina a Museum moderner Kunst Stiftung Ludwig (MUMOK), komplex Staatliche Museen v Berlíně (Altes a Neues Museum, Pergamon Museum se sbírkami z Předního Východu a Mezopotámie, Gemäldegalerie), Staatliche Museen v Drážďanech (Gemäldegalerie, Grünes Gewölbe aj.), Musée d'Orsay v Paříži, The British Museum a National Gallery v Londýně, galerie Uffizi ve Florencii, Musei Vaticani, Galleria Borghese a Musei Capitolini v Římě, Museo nacional del Prado v Madridu, Rijksmuseum v Amsterdamu, Nationalmuseum ve Stockholmu, Nasjonalmuseet v Oslu nebo Ermitáž v Petrohradě. Řadu dalších nelze zmiňovat, pouze stojí za to uvést, že ve druhé polovině 20. století došlo k další specializaci muzejních institucí a nově byl vytvořen třeba typ ekologického muzea (ecomusée) nebo muzea sousedství (neighborhood museum).

Muzea v ČR

V habsburské monarchii bylo nejstarším patrně muzeum založené na přelomu 18. a 19. století v Těšíně Janem Leopoldem Šeršnikem k výukovým účelům tamního gymnázia (základem byly přírodovědné sbírky, zpřístupněné roku 1802 veřejnosti). V roce 1814 pak v Opavě vzniklo podobné *gymnaziální muzeum*, které lze považovat za nejstarší na současném území ČR. Následovalo *Františkovo muzeum* v Brně, založené roku 1817 jako typické vlastenecké muzeum budované na zemském („mährisch“) principu, ačkoli jeho dokumentační záběr zasahoval i oblasti Rakouského Slezska.

Tak jako v jiných podobných případech, i zde stály u zrodu muzea významné osobnosti tehdejšího veřejného života, předně Carl Christian André a Hugo František Salm-Reifferscheidt. O rok později bylo založeno pražské *Vlastenecké museum* (od roku 1919 Národní muzeum), u jehož počátků stáli kanovník a paleobotanik Kašpar Maria Šternberk a František Šternberk Manderscheid, ovšem angažovali se například také Josef Dobrovský, Josef Jungmann a později i šternberský archivář František Palacký, jenž se stal také redaktorem Časopisu vlasteneckého muzea, vydávaného od roku 1827. K velkému rozmachu českého muzejnictví došlo v 60.–90. letech 19. století, kdy se jedním z významných kulturních fenoménů stalo zakládání muzejních spolků a později vznik uměleckoprůmyslových muzeí. Důležitou roli při tom sehrála *Československá národopisná výstava*, konaná v roce 1895 na pražském výstavišti a prezentující památky a výrobky jednotlivých regionů. Do tohoto období spadá rovněž počátek nadregionální organizace českého muzejnictví, jehož základy byly položeny vznikem dodnes existující *Společnosti přátel starožitností* v roce 1888, ovšem skutečné muzejní zájmové organizace našly svůj počátek teprve ve *Svazu rakouských uměleckoprůmyslových muzeí* (1900) při brněnském uměleckoprůmyslovém muzeu a *Svazu německo-moravských místních muzeí* (1905). V roce 1919 vznikl *Svaz československých muzeí vlastivědných* (později *Svaz českých muzeí*), jehož cílem bylo sjednocení muzejní činnosti, především v oblasti inventarizace a prezentace sbírkových předmětů. Na činnost jmenovaného sdružení navázal roku 1968 *Svaz československých muzeí* a nakonec v roce 1990 *Asociace muzeí a galerií ČR* jako zastřešující profesní svaz s cílem péče o rozvoj a propagaci muzejnictví, včetně poradenské a systematické činnosti na tomto poli. V současnosti zahrnuje Asociace 280 institucí.

Počátkem tisíciletí došlo k nové legislativní úpravě muzejní organizace, když byl dlouho nevyhovující zákon o muzeích a galeriích z roku 1959 nahrazen zákonem č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy. Ten především uvádí základní aspekty ochrany sbírek: ukládání, jež vylučuje poškození či zničení předmětů; uchovávání ve vyhovujících prostorách (fyzikální a chemické podmínky, zvláštní režim pro živé sbírky rostlin a živočichů či funkčních hudebních nástrojů, pravidelné měření klimatických podmínek); ochranu proti katastrofám i odcizení; pravidelné ošetřování (konzervaci) a zajištění bezpečnosti při manipulaci. Zákon dále určuje zásady evidence sbírkových předmětů a u sbírek nad 3 000 položek stanovuje povinnost vedení dvojstupňového záznamu, tj. evidence přírůstků (chronologicky vedený seznam získaných věcí) a evidence systematické (inventarizace, resp. katalogizace). Pro tyto účely byla zřízena tzv. *centrální evidence sbírek* (CES), povinná pro všechny sbírky ve vlastnictví státu, krajů a obcí, ovšem otevřená též pro další soubory v majetku právnických a fyzických osob,

které se rozhodly o zápis požádat. Nakonec byl zákonem upraven také režim vyřazování předmětů z evidence a vývoz sbírkových předmětů do zahraničí, samozřejmě pouze pro sbírky zahrnuté v CES.

Úroveň českých muzeí a galerií až na výjimky nedosahuje kvalit nejvýznamnějších muzeí evropských, což je do značné míry dáno omezenými finančními prostředky, jimiž naše instituce disponují, ale také organizací těchto institucí a celkovým způsobem přístupu ke kultuře. Stačí se podívat do městského muzea v Drážďanech, aby návštěvník poznal, jak propastný rozdíl může existovat mezi regionálními muzei obou zemí. Je třeba přiznat, že mnoho českých muzejníků také – na rozdíl od jejich kolegů v zahraničí – trpí nešvarem klást až příliš velký důraz na praktické zkušenosti, a naopak odmítat jakékoli teoretické základy spojené například se strategií řízení, muzejní pedagogikou, instalací apod.

Diskuse o významu a poslání muzeí v dnešní ČR – Ačkoli muzea a galerie tvoří důležitou součást cestovního ruchu, doposud pro ně platí – v současnosti možná ještě naléhavěji – problémy vyjmenované v roce 2005 odborníkem na dějiny umění Ladislavem Kesnerem: V ČR sice existuje hustá síť muzejních institucí, ty však mají z hlediska veřejnosti velmi špatné postavení. Dlouhodobé podfinancování kultury a marginální společenská role, která je zde (nejenom) muzeím přisuzována, se spojuje se značným deficitem s ohledem na prezentaci a veřejné využití sbírek, neboť jejich značná část zůstává ukryta v depozitářích. K tomu je třeba připočítat stagnující návštěvnost, jež je početně daleko pod úrovní návštěvnosti ve vyspělých zemích, stejně jako nedostatečné inovace v této oblasti, odrážející se mj. v neměnících se muzejních budovách i zastaralých typech prezentací. Naprostý nezájem politické reprezentace i převážné většiny obyvatel o muzea a galerie by nás měl přimět pokládat si stále otázku, co může být obecnou příčinou tohoto jevu: ozvěny „kulturní“ politiky minulého režimu v české společnosti, důsledky převahy konzumního způsobu života s důrazem na hmotný zisk, „vulgarizace“ kultury přesunem zájmu k novým médiím (televizi a internetu), nebo neschopnost či neochota jasně deklarovat kulturní identitu vlastní země?

Z největších domácích muzeí jmenujme alespoň Národní muzeum, Národní technické muzeum a Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Moravské zemské muzeum v Brně a Slezské zemské muzeum v Opavě. Z galerií si evropský standard vydobyla prozatím jen pražská Galerie Rudolfinum, ve středoevropském kontextu pak mají význam Moravská galerie v Brně a Národní galerie v Praze. Česká republika se však vyznačuje především

hustou sítí regionálních muzeí, vzešlých z muzeí původně uměleckoprůmyslových či vlastivědných, a k významným muzejním institucím patří také specifické typy muzeí, například *Památník národního písemnictví*, *Národní zemědělské muzeum* a *Židovské muzeum* v Praze, *Muzeum romské kultury* v Brně, *Arcidiecézní muzeum* v Olomouci, *České muzeum stříbra* v Kutné Hoře, *Hornické muzeum* v Ostravě, *Muzeum skla a bižuterie* v Jablonci nad Nisou, *Muzeum řemesel* v Letohradu, *Muzeum loutkářských kultur* v Chrudimi, *Valašské muzeum v přírodě* v Rožnově pod Radhoštěm a další.

Technická muzea

Počátky muzeí specializovaných na sbírání strojů, modelů, nástrojů, přístrojů i všeho, co člověk vyrobil, sahají až do 18. století: za první je považována z odkazu René Descarta v Paříži založená *Conservatoire des Arts et Métiers* (1794). K opravdovému rozmachu technických muzeí vedla industrializace 19. století: v roce 1879 bylo ve Vídni založeno *Technologisches Gewerbemuseum*, především však roku 1903 vzniklo *Deutsches Museum* v Mnichově, které se stalo vzorem pro ostatní muzea, vznikající zpravidla v první polovině 20. století (Londýn, Paříž, Chicago, Toronto, Boston aj.). *Deutsches Museum* je dodnes modelovou ukázkou komplexního technického muzea, které nabízí – jak se píše na jeho webových stránkách – více než 100 000 objektů přírodovědného a technického charakteru: od hornictví po atomovou fyziku, od repliky jeskyně v Altamíře až po zvětšeninu lidské buňky. Skvělý zážitek pro návštěvníka jakéhokoli věku skýtá třeba *Technisches Museum* ve Vídni, kde si lze mj. vyzkoušet provoz jaderné elektrárny, projít se po ponorce, nahlédnout do kokpitu letadla z první světové války nebo se kochat u nekonečné řady nejrůznějších elektrospotřebičů z 20. století. V ČR reprezentují tento typ muzeí především *Národní technické muzeum v Praze* (1908), *Technické muzeum v Brně* (1961) a nedávno rekonstruovaná *Dolní oblast Vítkovice*.

Muzea v přírodě a archeoparky

Zřejmě první muzeum v přírodě bylo otevřeno v Oslu roku 1881. U zrodu toho nejslavnějšího stál švédský jazykovědec Artur Hazelius, jenž již v roce 1873 ve Stockholmu otevřel Muzeum skandinávské etnografie, kde prezentoval mj. tabule se scénami z každodenního života tehdejších lidí. Roku 1891 představil Hazelius zcela nové muzeum v přírodě, jemuž dal jméno *Skansen* (od slova šance = opevňující val). V souladu

s romanticko-patriotickými ideály tehdejší doby prezentovalo jeho muzeum typické švédské venkovské sídlo, přičemž koncepčně bylo jeho cílem uchovat nejen objekty, ale také sociální strukturu a kulturní tradice, jež s těmito objekty funkčně souvisely. Proto byly kompletně vybavené domy obydleny také lidmi v dobových kostýmech a v jejich okolí se pohybovalo domácí zvířectvo.

Skansen inspiroval ostatní muzea tohoto typu v Evropě, kde jsou zpravidla označována jako muzea v přírodě (*open-air museum*), i když ve střední a východní Evropě se též ujal ne zcela adekvátní název „skanzen“. V severoamerické tradici převážil termín muzeum živé historie (*living history museum*), který naznačuje, že je zde hlavní pozornost upřena nikoli na budovy (jako je tomu v Evropě), ale na aktéry vystupující v dobových kostýmech: z neznámějších uveďme například *Upper Canada Village* v Ottawě nebo *Colonial Williamsburg* ve Washingtonu D. C. Evropská muzea v přírodě vznikla především v místech, kde v historii dominovala dřevěná architektura, již bylo nutno zachránit před zánikem – proto existuje jen velmi málo takových muzeí v jižní Evropě, kde se tradičně stavělo z kamene. Primát drží skandinávské země, kde se nachází většina evropských muzeí v přírodě.

V ČR lze rozlišit dva typy těchto muzeí, muzea v přírodě nebo muzea lidové architektury: nejrozsáhlejším je *Valašské muzeum v přírodě* v Rožnově pod Radhoštěm (1925), dále *Soubor lidových staveb a řemesel Vysočina* poblíž Hlinska v Čechách (1972), *Polabské národopisné muzeum* v Přerově nad Labem (1895, jedno z nejstarších v Evropě), *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy* ve Strážnici (1973) a další. Objekty v těchto areálech pocházejí zpravidla z různých blízkých lokalit a jen výjimečně se zde dochovaly „in situ“, na původním místě; jako například část památkové rezervace *Betlém* v Hlinsku v Čechách. Ve střední Evropě patrně v této souvislosti nemá obdoby slovenská památková rezervace *Vlkolínec* u Ružomberku, která je v zásadě kompletní in situ dochovanou vesnicí. Snahou českých muzeí v přírodě je zachovat zejména dřevěné stavby lidové architektury 18. a 19. století, ale též technické stavby, stroje a nástroje tradičních řemesel, i podobu zemědělství. Specifickou kategorií představují tzv. archeoparky a archeoskanzeny, vytvořené dle dánských, anglických a německých vzorů. V ideálním případě přibližují návštěvníkům život v pravěku, starověku a středověku (obživu, výrobu nástrojů), seriózně rekonstruované areály bývají spojeny s odborným archeologickým výzkumem: v ČR jsou to například *Březno u Loun* (budovy od 4. tisíciletí př. n. l. až po slovanské osídlení raného středověku), *Chotěbuz* (Podobora) u Českého Těšína (slovanské hradiště), *Modrá* u Velehradu (slovanské sídliště z doby Velké Moravy), nebo *Centrum experimentální archeologie ve Všestarech* u Hradce Králové (pravěká vesnice).

Sbírky a sbírkotvorná činnost muzeí a galerií

Sbírkou se v muzejním kontextu rozumí soubor předmětů, které mají určitou hodnotu, vyplývající z jejich reálné podstaty (materiál, počet dochovaných exemplářů), ze společenských konvencí či ze spojitosti s osobou majitele. Základní okruh činnosti muzejních institucí je zahrnut již ve zmíněné definici muzea, totiž získávání (sběrem, koupí, darem), uchovávání (konzervace), zkoumání a prezentace (výstavy, publikace) sbírkových předmětů, přičemž tato tzv. sbírkotvorná činnost je modifikována v závislosti na jednotlivých oborech muzejníka zájmu (historie, etnologie, botanika aj.). Nejlepší evropská muzea vykazují navíc velké množství dalších aktivit: pravidelné přednášky a konference, odborné prohlídky, diskuse o uměleckých dílech, výlety a exkurze, umělecké kurzy, happeningy a různé interaktivní workshopy. Velké muzejní instituce mohou mít vlastní archiv a zpravidla disponují také knihovnami, specializovanými na produkci ke kulturním dějinám a dějinám umění.

Z hlediska významu muzejních a galerijních sbírek pro historický výzkum je třeba si uvědomit, že historik ani jiný vědecký pracovník vlastně z pohledu muzea není hlavním „spotřebitelem“, což musí mít na paměti každý, kdo se do muzea vydá „bádat“. Muzeum totiž – na rozdíl od archivu – není uzpůsobeno primárně pro výzkum, ale spektrum jeho aktivit a zájmů je podstatně širší, jak už bylo uvedeno. Mnohá muzea a galerie mají samozřejmě své knihovny, soubory tisků a rukopisů, sbírky grafik a plánů a občas třeba i archiválie v rámci pozůstalostí. Nicméně jejich prvotním úkolem není zpřístupňování těchto materiálů odborníkům, od čehož se může odvíjet nejenom zvláštní badatelský režim, ale například také specifická systematizace neboli uspořádání takových sbírek. To ale na druhé straně neznamená, že by zde jakkoli absentoval kriticky-dokumentační přístup k pramenům (sbírkovým předmětům), ba naopak se zde často jeví naléhavější než u archiválií. Muzea pochopitelně opatrují množství předmětů, u nichž celkový kontext jejich původu a významu nelze zjistit vůbec, anebo to lze jen částečně. Podle současných muzejních zásad však každý předmět, aby se mohl stát předmětem muzejním, musí projít jistým dokumentačním procesem (*muzealizací*), od *selekce/výběru* přes *tezauraci/evidenci a uložení/uchování*, až k případné pozdější *komunikaci/prezentaci*, třeba formou výstavy či publikace. Tento proces lze chápat jako systematické zpracování a uložení dokumentů a údajů týkajících se muzejního předmětu v jeho původních i nynějších kontextech. Například každý nově nabytý archeologický artefakt musí být v muzeu doprovázen kartou sbírkového předmětu, resp. katalogizačním záznamem, který obsahuje základní charakteristiku nálezové situace příslušného archeologického výzkumu, včetně

časového i prostorového kontextu nálezu, popisu stavu dochování artefaktu atd. Pokud by se tak nestalo, byl by předmět navždy znehodnocen a již nikdy by nenesl odpovídající informační potenciál. Totéž se týká i jakéhokoli výtvarného díla, které by bez zjištění a uvedení provenienčních údajů, případně pozdějších konzervátorských či jiných zásahů neumožňovalo jeho zasazení do prostorověfunkčního, objednavatelského, či dokonce časového kontextu.

Úkoly:

- 1) Co víte o počátcích Národního muzea (historie vzniku, osobnosti, sbírky)?
- 2) Pokuste se popsat proces tzv. sbírkotvorné činnosti na příkladu jednoho konkrétního předmětu.

K dalšímu čtení:

BURKE, Peter: *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*. Praha 2007.

ECO, Umberto: *Bludiště seznamů*. Praha 2009.

KESNER, Ladislav: *Marketing a management muzeí a památek*. Praha 2005.

SKLENÁŘ, Karel: *Obraz vlasti: příběh Národního muzea*. Praha 2001.

SLAVÍČEK, Lubomír: „*Sobě, umění, přátelům*“: *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*. Brno 2007.

STRÁNSKÝ, Zbyněk Z.: *Archeologie a muzeologie*. Brno 2005.

ŠPÉT, Jiří: *Přehled vývoje českého muzejnictví*. Brno 2003.

WAIDACHER, Friedrich: *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava 1999.

Současné webové odkazy:

The International Council of Museums (ICOM): icom.museum

Asociace muzeí a galerií ČR: <http://www.cz-museums.cz>